

"Regio Utrecht: inhoud als verbindende factor" - door Rob van Hilten (U10)

4 maart 2020

Door: Rob van Hilten, U10-procesmanager Gezonde en inclusieve regio (overgenomen van www.ruimteenwonen.nl, kennisnetwerk over de leefomgeving)

"Ons concept van positieve gezondheid richt zich op algemeen welbevinden, op geluk"

De gemeenten die samen de regio Utrecht vormen, kiezen gezondheid als centraal thema voor hun gemeenschappelijke beleid. Dat betekent dat ook al het ruimtelijke beleid vanuit die opgave gemaakt wordt. Wanneer gezondheid, in de betekenis van algemeen welbevinden van de inwoners van de regio, het uitgangspunt wordt, dan heeft dat tot gevolg dat ruimtelijk beleid minder sectoraal ingevuld kan worden.

Decentralisatie was lange tijd het toverwoord voor het Rijk om lokale en provinciale overheden te winnen voor zijn plannen. Vanuit het buitenland kijkt men nog steeds jaloers naar ons poldermodel, onze succesformule voor het bereiken van een zo breed mogelijk maatschappelijk draagvlak. Maar als we terugkijken naar het ontstaan van actuele ruimtelijke problemen zoals stikstof, CO2 en woningnood, dan moeten we constateren dat het Rijk helaas heeft verzuimd hierop voldoende nationale regie te voeren. Voor de grote transities die nu nodig zijn zagen we de afgelopen maanden een groeiend verzet van allerlei belangengroepen die zich richten tegen gemeenten en provincies. Decentralisatie wordt op deze manier een bliksemafleider van falend rijksbeleid. Zo keert ons poldermodel zich tegen zichzelf: het hele netwerk komt geleidelijk in verzet, helaas vaak zonder precies te weten welke beleidsmaatregelen men eigenlijk wél nodig vindt en bij welk overheidsadres men daarvoor aan moet kloppen. Wat hierbij vooral mist is een overkoepelend gemeenschappelijk analysekader.

Gezond leven

In haar zoektocht naar een gemeenschappelijke noemer voor toekomstige ontwikkelingen heeft de Utrechtse regio een bewuste keuze gemaakt: 'Gezond stedelijk leven voor iedereen' is het centrale motto van onze regio tot 2040. Om deze noemer ook aan te laten slaan bij kleinere gemeenten en dorpen werken we nu ook met de term 'Gezond leven in een stedelijke regio'. Dit centrale motto gaan we omzetten in een verhaal met meer concrete maatregelen en richtlijnen ten behoeve van het ruimtelijk-economisch programma (REP) dat nu in ontwikkeling is. Hiermee is een breed samengesteld 'bouwteam gezondheid' aan de slag gegaan dat haar acties afstemt met parallelle overlegcircuits inzake gezondheid, zoals met de provincie en de GGD regio Utrecht. De provincie is ook aangesloten bij dit proces omdat we het belangrijk vinden dat het REP goed aansluit op de Provinciale Omgevingsvisie (POVI) die tegelijkertijd in ontwikkeling is, en andersom.

Gezondheid wordt door onze regio gebruikt in de meest brede betekenis. Met ons centrale motto verwijzen we naar het begrip 'algemeen welbevinden oftewel geluk'. We sluiten daarbij aan bij het concept van 'positieve gezondheid'. Niet de af- of aanwezigheid van ziekte staat hierin centraal, maar het vermogen van mensen om met de fysieke, emotionele en sociale levensuitdagingen om te gaan en zoveel mogelijk eigen regie te voeren. Gezondheid en geluk zijn niet alleen individueel te beïnvloeden, maar zijn ook sterk afhankelijk van de kwaliteit van de leefomgeving en van de maatschappelijke mogelijkheden die men heeft om een zinvolle rol te vervullen in de samenleving (inclusiviteit). Met ons motto 'Gezond stedelijk leven voor iedereen' zeggen we dat het ons gaat om 'gelukkig leven voor iedereen'.

Dat is nodig omdat het niet iedereen gegeven is om in vrijheid de beste keuze te maken in het belang van zijn of haar gezondheid. Zo hangt aan de prettigste en meest gezonde woongebieden een prijskaartje. Ook voor starters wordt het steeds lastiger om een betaalbare woning in onze regio te vinden. Financiële problemen kunnen leiden tot armoede en daarmee tot een minder goede gezondheid. De keuze voor gezondheid als centraal motto voor de regio komt voor een deel voort vanuit de gedachte dat alle inwoners van de regio recht hebben op positieve gezondheid. Parallel hieraan heeft de 'Health Hub Utrecht' zich ontwikkeld tot een belangrijk regionaal economisch cluster met instellingen en bedrijven die zich met tal van gezondheidsaspecten bezighouden. Door gezondheid nu ook in het REP in te zetten als centraal uitgangspunt voor de gehele ruimtelijke ontwikkeling, creëren we een nieuw perspectief.

Utrecht CS, grootste fietsenstalling ter wereld, stimulans voor gezond verplaatsen

Gedeelde focus

Binnen het vakgebied van de ruimtelijke ordening is het gebruikelijk om alle fysieke pijlers te betrekken bij de ontwikkeling van een ruimtelijk ontwikkelingsperspectief. De centrale vraag

is steeds: wat gaan we waar ontwikkelen of bouwen en waarom? In die processen ontwikkelt zich gewoonlijk een belangenstrijd tussen inhoudelijke sectoren met elk hun eigen ruimteclaims. Het blijkt nu, dat een inhoudelijk thema zoals gezondheid voor de gehele ruimtelijke ontwikkeling het makkelijker maakt om een dialoog tussen de verschillende sectoren op gang te brengen. Door die bril krijgen mobiliteitsexperts een bredere focus, het gaat hen dan niet meer alleen om het zo efficiënt en goedkoop mogelijk transporteren van mensen en goederen. De principiële vraag in hoeverre al dat vervoer ons ook gezonder en gelukkiger maakt kan eindelijk eens worden gesteld. Wat kunnen we doen zodat we ons minder vaak en minder ver hoeven te verplaatsen? Geen irrelevante vraag voor de Utrechtse regio, dat de draaischijf van Nederland is. Gezondheid als centraal thema biedt niet alleen een bredere focus. Het biedt ook mogelijkheden om beleid te maken op thema's waarmee op de langere termijn een prettige leefomgeving behouden kan worden. Denk hierbij aan biodiversiteit en klimaatverandering. Het zijn onderwerpen die voor sommigen nog abstract zijn, maar concreter en persoonlijker worden door die te verbinden aan de eigen gezondheid, en aan die van kinderen en kleinkinderen. Daarmee kan draagvlak ontstaan voor noodzakelijke maatregelen.

Op deze manier raakt gezondheid als thema zowel in de breedte als in de tijd al het ruimtelijke beleid van het regionale netwerk. Gezondheid brengt daarmee de verschillende beleidsdomeinen bij elkaar, met als doel het welbevinden van alle inwoners van de regio. Momenteel zijn we aan het uitwerken wat dit concreet betekent in de uitvoering van het regionale ruimtelijke beleid.

"Een heldere koers en een lange termijnstrategie betekent minder ad hoc beleid"

Ruimtelijke programma's

De kracht van onze regio is dat er heel verschillende leefmilieus op korte afstand van elkaar te vinden zijn. Een centrumstedelijk gebied met veel hoogwaardige voorzieningen, heel verschillende stadswijken, dorpskernen, landelijke gebieden en waardevolle natuurgebieden. Die grote variatie maakt dat mensen, mits daartoe fysiek en financieel in staat, steeds een omgeving kunnen opzoeken die hen past, om te wonen, werken of te recreëren. Maar elk gebied kent eigen gezondheidsrisico's. In de buurt van doorgaande wegen is de luchtkwaliteit vaak het slechtst. In stedelijke omgevingen is bovendien ook meer geluidsoverlast en sommige landelijke gebieden hebben te maken met ongezonde stikstofconcentraties. In kleine woonkernen zijn beperkte mobiliteitsmogelijkheden nadelig waardoor men vaker de auto gebruikt. Terwijl onze florerende economie werknemers maar blijft aantrekken gaan ook steeds meer 'luchtvluchtelingen' op zoek naar schonere regio's.

De Omgevingswet, die op 1 januari 2021 in werking treedt, maakt het mogelijk om beleid en maatregelen voor de gezonde leefomgeving steviger te verankeren, rekening houdend met de samenstelling van de wijk en de behoeften van inwoners. Gemeenten krijgen meer ruimte voor lokaal maatwerk doordat taken worden gedecentraliseerd. Ze kunnen eigen ambities bepalen voor een gezonde leefomgeving en maken een eigen omgevingsvisie en -plan. In het kader van het opstellen van de Omgevingsvisie van de provincie Utrecht hebben

we samen met onze gemeenten de vraag gesteld: hoe realiseren wij een gezonde en veilige leefomgeving voor het grondgebied van de provincie Utrecht in de context van alles wat er op ons afkomt?

In de regio Utrecht zijn we uitgekomen op de volgende algemene inrichtingsprincipes ten behoeve van gezond leven in een stedelijke regio:

Realiseer voldoende, kwalitatief hoogwaardige, groenblauwe ruimte, die voor iedereen toegankelijk is. Geef prioriteit aan lopen, fietsen en openbaar vervoer, stimuleer bewegen en beperk het vervuilende goederen- en personenvervoer. Pas inrichting en gebruik van de ruimte aan op de eisen vanuit klimaatverandering en borg gezondheid en veiligheid daarbij. Verminder door de inrichting de milieubelasting op gevoelige bestemmingen. Zet in op een landbouwtransitie met minder negatieve en meer positieve effecten op gezondheid. Zorg voor een ruimtelijke inrichting waarin iedereen mee kan doen en ontwikkel nieuwe woonconcepten gericht op bevorderen van sociale cohesie. Zet ook bij circulaire economie en in de bouw en bouwconcepten gezondheid centraal.

We zijn nu bezig om de ambities te vertalen in concrete uitvoeringsprogramma's waarbij gezondheid de centrale opgave is.

Gezondheid als basis

Samen met de inhoudelijke experts per werkveld is de regio Utrecht alvast gestart om de belangrijkste gevolgen van deze nieuwe benaderingswijze in kaart te brengen. Het gaat dan vanzelfsprekend over een gezonde woon- en leefomgeving, maar ook om onderwerpen als mobiliteit, energietransitie, economie en landschap.

We blijven gezonder als we de leefomgeving zo inrichten dat die bewegen voor iedereen stimuleert en ontmoeten en ontspannen faciliteert. Daartoe moeten we erop letten om onze steden niet vol te bouwen met stenen, maar te zorgen voor voldoende prettige verblijfsruimten, zoals parken, sportvelden en speelplaatsen. Maar ook voor een groene woonomgeving, bijvoorbeeld door parkeren onder de grond te plaatsen. Door bewoners te betrekken bij de planvorming en bij het ontwerp van de woonomgeving, versterken we de sociale cohesie en kunnen we beter zorgen voor maatwerk voor alle doelgroepen. Dat alles zorgt voor meer levensgeluk.

Een ander voorbeeld is de transitie van de landbouw met meer positieve effecten op gezondheid. Denk daarbij aan minder stikstofuitstoot, minder gebruik van bestrijdingsmiddelen en een gezondere voedselproductie. Daartoe moeten we veel intensiever informatie en communicatie gaan delen en boeren ondersteunen bij deze transitie. De inzet is de ontwikkeling van innovatieve en duurzame landbouwsystemen gericht op een gezonde voedselproductie. Bij voorkeur ook in combinatie met natuur- en maatschappelijke opgaven, zoals via de energietransitie. We kunnen veel draagvlak van boeren winnen door het delen van goede innovatieve voorbeelden van transitie van traditioneel naar ecologisch boeren met economische potentie. Zo'n transitie is uiteindelijk heel belangrijk voor verbetering van de luchtkwaliteit en daarmee van onze gezondheid. Daartoe is een sterke daling nodig van ongezonde stikstof (NO_x), ammoniak (NH₃) en fijnstof (PM_{2.5} en PM₁₀) en minder gebruik van bestrijdingsmiddelen.

Juist in een drukke, centraal gelegen regio als die rond Utrecht is gezonde mobiliteit van groot belang. We moeten zorgen voor een goede bereikbaarheid en openbare toegankelijkheid van landschappen. Dat gaan we doen door het labelen van stations als toegangspoort naar groene gebieden, uitbreiden van het fietsnetwerk voor recreatieve verbindingen en het aantrekkelijk maken van langzaam verkeersroutes. De luchtkwaliteit in woonwijken kunnen we verbeteren door beperkingen op te leggen aan gemotoriseerd verkeer met de slechtste emissiewaarden (vooral fijnstof en NO₂), zoals oude diesels, brommers, scooters en vrachtverkeer, vooral in de dichtstbevolkte gebieden. Daarbij kunnen we kijken naar de toegankelijkheid (bijvoorbeeld milieuzones) en naar het parkeerbeleid. De geluidsoverlast in woonwijken kunnen we beperken door snelheidsbeperkende en geluidwerende maatregelen. Bijvoorbeeld door te kiezen voor lagere basissnelheden op het wegennet en strengere geluidnormen voor alle typen gemotoriseerd verkeer (inclusief motoren en bromfietsen). Wat onze gezondheid ook bevordert, is een OV- en fietsinfrastructuur met snelle verbindingen tussen steden en dorpen, tussen wonen, werken, scholen en overige voorzieningen. Via maatwerk bij de inrichting van de woonomgeving beperken we, in samenspraak met de bewoners, de ruimte voor autoverkeer en -parkeren in woonstraten.

"Klimaatbeleid is vooral gezondheidsbeleid voor de lange termijn"

Voor stedelijke regio's als de onze is het cruciaal voor onze gezondheid om niet alleen te investeren in verstedelijking, maar dat ook te doen in gezonde landschapsontwikkeling. Het gaat dan niet alleen om behoud van onze groene gebieden waarin stilte en rust gevonden kan worden, maar ook om de ontwikkeling van nieuwe landschappen. Die landschappen dienen we zo in te richten dat deze bewegen stimuleren en ontmoeten en ontspannen faciliteren. Deze beweging kan worden versterkt door de meer traditionele landbouwbedrijven te transformeren in meer duurzame landbouwbedrijven of deze gebieden, in nauw overleg met alle belanghebbenden, een andere bestemming te geven. Ook door te investeren in de biodiversiteit van onze natuurgebieden helpen we onze gezondheid een handje. Bijvoorbeeld door het tegengaan van groene monoculturen die nieuwe ziektes en plagen kunnen veroorzaken (denk aan de recente uitbraak van de eikenprocessierups).

Een laatste voorbeeld betreft maatregelen in het kader van de energietransitie. Ook die dragen bij aan een gezonde leefomgeving. Bij de introductie van alternatieve energiebronnen moeten we letten op het voorkomen van nieuwe gezondheidsproblemen. Bijvoorbeeld door aanvullende normen te stellen aan afmetingen, geluidbelasting en afstand van windmolens tot woningen. Bij de energietransitie moeten we ook rekening houden met een gezond binnenmilieu van woningen, openbare voorzieningen en bedrijven. Isolatie moet in balans zijn met voldoende ventilatie. De ontwikkeling van innovatieve en duurzame landbouwsystemen kan goed samengaan met de ontwikkeling van alternatieve energiebronnen. Als we vraag en aanbod van energie dicht bij elkaar brengen is er ook minder energie-infrastructuur nodig. Door initiatieven gericht op collectieve energievoorziening in buurten te stimuleren, versterken we de betrokkenheid van bewoners bij de energietransitie. Dat zorgt tevens voor een betere sociale cohesie. De grootschalige plannen van het kabinet voor de aanleg van nieuwe biomassa centrales verdienen een veel

betere gezondheidstoets dan tot nu toe praktijk is. Daarbij moeten we vooral ook kijken naar de effecten op onze gezondheid en het klimaat in de hele keten. Dus zowel naar de winning, het transport, de verbranding en de uitstoot van ongezonde lucht zoals fijnstof.

De Bilt - De Stijl Fietsroute. Foto Sebastiaan ter Burg

Gezondheid en de NOVI

De Utrechtse regio probeert met behulp van een centraal motto meer grip te krijgen op toekomstige ontwikkelingen. Het grote voordeel van de keuze van gezondheid als centraal motto is dat bijna niemand hiertegen zal zijn. Maar ook is heel goed zichtbaar te maken hoe dit thema verbindend kan zijn voor beleidsmaatregelen in alle sectoren. Als we onderwerpen als gezonde lucht en voldoende betaalbare woningen voortaan gaan bezien als centrale doelen ter wille van ons aller welbevinden, zullen we minder snel komen te staan voor moeilijke keuzes tussen kleinere deelbelangen. Daardoor zullen we ons ook beter kunnen voorbereiden op onverwachte crises. Met een heldere koers en een lange termijnstrategie zal minder ad hoc beleid nodig zijn om crises te managen die doorwerken op de gehele ruimtelijke ontwikkeling zoals bijvoorbeeld de huidige stikstof- en pfas-crisis.

Een belangrijke kritiek op het Ontwerp van de Nationale Omgevingsvisie is dat er nog weinig keuzes in staan. Door inhoudelijke doelen zoals gezondheid en klimaat (gezondheid op de lange termijn) meer centraal te stellen in de nationale visie kan het Rijk meer invulling geven aan haar rol als regisseur van landelijke ruimtelijke ontwikkelingen. Die positie houdt wel in, dat zij cruciale besluiten niet meer verder voor zich uit kan schuiven. Op korte termijn valt hierdoor wel meer maatschappelijke weerstand te verwachten maar zo investeert het Rijk tegelijkertijd wel in een breder maatschappelijk draagvlak voor haar visie op de lange termijn. Dat geeft decentrale partijen ook een sterkere positie om op basis van deze visie

samen met de regio, maatschappelijke partijen, bedrijfsleven en bewoners op regionaal niveau concrete keuzes te maken die ook in het belang van de regio zijn. Meer sturende wetgeving voor ruimtelijk beleid op nationaal niveau schept duidelijker kaders voor regelgeving van provincies en gemeenten waarbij de regio's een belangrijke verbindende rol kunnen vervullen. Vanuit het algemene basisprincipe 'centraal wat moet en decentraal wat kan'. Dat maakt een sterk bouwwerk voor een gezonde toekomst van Nederland.